

В проєкті нового Кримінального кодексу України, на нашу думку слушно, пропонується запровадження механізму судового контролю, щоб зміни до КК України вносилися лише після позитивного висновку Пленуму Верховного Суду.

Отже, новий Кримінальний кодекс України має відображати досягнення сучасної науки кримінального права, базуватися на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Його уведення в дію повинно загалом поліпшити ситуацію в суспільстві, створити умови для нормального здійснення правосуддя та розвитку України на шляху до соціальної, правової держави.

Список використаних джерел

1. Голіна В. В. Кримінально-правова правосвідомість в Україні. Сучасна кримінально-правова система в Україні: реалії та перспективи: монографія; кол. авт. під заг. ред. Ю. В. Бауліна. Київ: ВАІТЕ, 2015. С. 383–415.

2. Текст проєкту нового кримінального Кодексу. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ ТЕРМІНА «ОБМАН» У ПРОЄКТІ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

В проєкті Кримінального Кодексу у розділ 1.3. «Роз'яснення термінів кримінального кодексу України» в стаття 1.3.1. «Значення основних термінів Кримінального кодексу України» запропоновано варіант поняття «обман – повідомлення завідомо неправдивих відомостей або приховування певних відомостей, які особа зобов'язана була повідомити» [1].

Зосередимо свою увагу на виявленні особливостей використання кримінально-правового поняття «обман» у кримінальному законі на даний час та запропонуємо способи покращення якості викладу нормативного матеріалу в майбутньому. Законодавець обман як спосіб вчинення кримінального правопорушення передбачив у статтях Особливої частини Кримінального кодексу України (КК України), зокрема, ст. 142, 143, 144, 149, п. 3 примітки до ст. 149, 157, 161, 173, 190, 192, 258-1, 303, п. 2 примітки до ст. 303, 409 КК України, оскільки обман характеризує інколи кваліфіковану ознаку

складу кримінального правопорушення, не будучи прямо названим у відповідній статті КК України.[1]. Хоча необхідно зазначити законодавець не надає легального визначення цього поняття, а його зміст визначається в словниках української мови, кримінально-правовій літературі та судовій практиці. Розрізняють *два види обману*: активний обман (викривлення істини) і пасивний обман (замовчування істини, коли винна особа була зобов'язана повідомити ті чи інші відомості, однак не виконала свого обов'язку, маючи реальну можливість це зробити). За формою виділяють словесний обман (усний або письмовий) та обман діями (вчинений за допомогою певних речей матеріального світу, зокрема підроблених документів.). Словесний обман може бути наявний у двох варіантах: у стверджувальній (суб'єкт кримінального правопорушення повідомляє наявність певних ознак чи відомостей) чи негативній формі (відсутність певних ознак чи відомостей). Обман може вчинятися у будь-якій формі – усно, письмово, виражатися певними, в тому числі і конклюдентними діями, навіть гіпнозом, введенням в транс. Вичерпного переліку способів, форм та видів обману дати неможливо.

Розглянемо тлумачення «обман» з урахуванням особливостей конструкції різних складів кримінальних правопорушень у низці проти власності, перш за все шахрайства. Якщо розглядати *обман*, як ознаку при *шахрайстві* в кримінальному кодексі – це повідомлення завідомо неправдивих даних або приховування, замовчування інформації про факти або обставини, повідомлення про які було обов'язковим, спрямовані на введення потерпілого в оману або на підтримку помилки особи з метою заволодіння чужим майном або правом на майно, і які призвели до такого стану потерпілого, який може виражатися в усній, письмовій формі, у використанні підроблених документів. Таким чином, «шахрайство» передбачає, по-перше, передача винному правомочності на розпорядження річчю, належною потерпілому; по-друге, впевненості останнього у вигідності чи обов'язковості передачі майна. Основним складником шахрайських маніпуляцій є обман – свідомий вольовий акт, спрямований на досягнення визначеної мети. Обман може перебувати в структурі маніпулятивного впливу або безпосередньо бути агентом впливу. Психічна діяльність шахрая характеризується тим, що в його свідомості одночасно співіснують два суперечливі комплекси уявлень, один із них – комплекс правильного відображення дійсності, який необхідно приховати, інший –

комплекс неправильних уявлень, який, навпаки, треба оприлюднити жертві злочину. Шахрай, усвідомлюючи хибність повідомлюваної жертві злочину інформації, свідомо вводить її в оману, використовуючи при цьому різноманітні, але найбільш ефективні в даному випадку, не тільки форми шахрайського обману (які розглядає як юридична, так і психологічна науки), а й інші маніпулятивні техніки (що є предметом розгляду лише психологічної науки). Сьогодні у кримінальному праві обман розуміється як інформаційно-інтелектуальний вплив однієї людини на свідомість і волю іншої, який розрахований на відповідну поведінку, тобто обманюють не стільки, щоб увести в оману, як для того, щоб схилити обманюваного до визначеної поведінки. Аналіз юридичної літератури дає можливість визначити обман як спосіб впливу на людську психіку, що полягає в навмисному введенні в оману іншої особи чи в підтримці вже наявної в неї омани шляхом передачі невідповідної дійсності інформації чи умовчання про різні факти, речі, явища, дії і т.ін. з метою схилити до визначеної поведінки. Не дивлячись на те, що обман є введення особи в оману, момент, коли у особи це помилка виникає, не є одночасно моментом закінчення обману, оскільки обман це поведінка, діяльність особи, а омана це психічний стан потерпілого, воно не обов'язково виникає відразу за обманом, а може бути відкладено у часі, наприклад, після певних роздумів потерпілого. Таким чином, шахрайство – уміле маніпулювання поведінкою людини для отримання від неї швидкого й максимального прибутку. Особливості шахрайства полягають у тому, що потерпілий, будучи введеним в оману, зовні добровільно передає винному майно або право на майно, за часом передують передачі майна або права на майно і викликають у потерпілого усвідомлення правомірності такої передачі. Але необхідно звернути увагу на те, що обман як вид спілкування передбачає, що особа, яку обманюють, повинна бути здатною сприймати неправдиву інформацію, з допомогою якої винувата особа намагається ввести її в оману, тому повідомлення неправдивих відомостей малолітній особі, психічнохворій, які не здатні сприймати такого роду відомості, не можна розглядати як обман, а необхідно кваліфікувати вже як крадіжку. Оскільки в теорії кримінального права і в судовій практиці варто розмежовувати обман як спосіб заволодіння чужим майном і обман як спосіб отримання доступу до майна. У п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини проти власності», вказано, що якщо обман був лише

способом отримання доступу до майна, а саме вилучення майна відбувалося таємно чи відкрито, то склад шахрайства відсутній. Такі дії варто кваліфікувати відповідно як крадіжку, грабіж чи розбій [3]. При цьому обов'язковою ознакою шахрайства є добровільна передача потерпілим майна чи права на нього. При шахрайстві обман стає детермінантою розвитку складного причинно-наслідкового ланцюжка, оскільки результатом обману повинна стати помилка особи (причому цією особою має бути не обов'язково власник майна) відносно фактів, які впливають на ухвалення рішення цією особою в питанні о передачі майна. Зрештою особі (потерпілому) заподіюється збиток у вигляді втрати майна. Таким чином, можна виділити наступні найбільш типові стадії здійснення шахрайства : 1) введення в оману (обман); 2) виникнення помилки; 3) передача майна або права на нього. Якщо мав місце обман, але майно (право на нього) не було передане шахраєві в результаті обману, скоєне не підлягає кваліфікації як розкрадання шляхом обману (приклад, якщо обман використовується для проникнення в житлі з метою здійснення крадіжки, грабежу або розбою, скоєне кваліфікується як крадіжка, грабіж або розбій, а не як шахрайство). Крім того, навіть якщо мали місце обман і передача майна внаслідок обману, але потерпілому не причинено майновий збиток, це не є шахрайством. Можлива також ситуація, при якій особою для полегшення доступу до чужого майна використовується обман, проте в ході вилучення майна дії злочинця виявляються власником, але особа, усвідомлюючи це, продовжує здійснювати незаконне вилучення майна або його утримання проти волі власника майна. Крім того, коли заволодіння чужим майном відбувалося за допомогою обману, який становить окремий самостійний склад кримінального правопорушення, то це підлягає кваліфікації за сукупністю.

Підводячи підсумок, запропонуємо власне бачення поняття *обману* – один із видів психічного впливу на потерпілу особу при вчиненні кримінального правопорушення, а саме: спосіб впливу на людську психіку, який полягає у навмисному безпосередньому чи опосередкованому введенні потерпілої чи іншої особи в оману або підтриманні вже наявного стану омани шляхом передачі інформації, повідомлення неправдивих відомостей, які не відповідають дійсності чи замовчування про відомості, про різноманітні факти, які потерпіла особа сприймає у викривленому вигляді, хоча повідомлення про які було обов'язковим з метою схилити цю особу до певної поведінки.

Список використаних джерел

1. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2021/01/18/kontrolnyj-proekt-kk-17-01-2021.pdf>.
2. Кримінальний Кодекс України : Кодекс / Верховна рада України, Відомості ВРУ, 2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>.

Кузнецов Віталій Володимирович,
професор спеціальної кафедри № 2
Інституту Управління державної
охорони України Київського
національного університету імені Тараса
Шевченка, доктор юридичних наук,
професор

АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Як відомо, постійне оновлення Закону України про кримінальну відповідальність призвело до того, що «чинний КК України перестав бути системним нормативно-правовим актом; у ньому з'явилися протиріччя і неузгодженості, а також помилкові положення; ... КК України не дає відповіді на багато питань, які постали перед судами при його застосуванні; цей акт не у всьому відповідає міжнародним зобов'язанням України, не враховує появу нових форм злочинності у сфері суспільних комунікацій, можливості штучного інтелекту тощо» [1]. Тому, відповідно до Указу Президента України № 584/2019 від 07.08.2019 «Питання Комісії з питань правової реформи» у складі згаданої комісії створена робоча група з питань розвитку кримінального права. Ця робоча група презентувала структуру та окремі положення проекту КК України (крайній варіант станом 17.01.2021), які отримали широке обговорення у професійному середовищі.

Отже виникла практична необхідність у контексті сучасного реформування кримінального законодавства розглянути перспективу реалізації окремих норм проекту КК України.

1. *Питання джерел кримінального законодавства.* В теорії домінує позиція, що у широкому розумінні кримінальне